

روش تربیت کودک با حیا

استاد حوزه و دانشگاه گفت: اگر خانواده، مدرسه و رسانه، با درایت و ظرافت، حیا را بازتعریف کنند و از تحمیل به سمت درونی‌سازی بروند، می‌توان امیدوار بود نسلی پرورش یابد که هم آزاد است، هم باوقار.

استاد حوزه و دانشگاه گفت: اگر خانواده، مدرسه و رسانه، با درایت و ظرافت، حیا را بازتعریف کنند و از تحمیل به سمت درونی‌سازی بروند، می‌توان امیدوار بود نسلی پرورش یابد که هم آزاد است، هم باوقار.

خبرگزاری مهر - گروه دین و اندیشه- سامان سفالگر: در دنیای پرشتاب امروز که رسانه ها، شبکه های اجتماعی و تبلیغات، گفتمان اخلاقی را به حاشیه رانده اند، بازگشت به مفاهیم اصیل و تربیت محور، ضرورتی انکارناپذیر است. یکی از این مفاهیم کلیدی، «حیا» است. واژه ای که گرچه در فرهنگ دینی و ادبی ما پیشینه ای کهن دارد، اما در ادبیات تربیتی امروز کمتر بدان پرداخته شده و در میان موج بی پروایی ها و هنجارشکنی های رسانه ای، گاه به عنوان نوعی ضعف یا کم رویی تعبیر می شود.

در حالی که حیا، نه تنها یک صفت فردی، بلکه یک نیروی درونی برای خودمراقبتی اخلاقی، حفظ کرامت انسانی و احترام متقابل است. کودکی که حیا دارد، نه به اجبار و ترس، بلکه با درک درونی از ارزش خود و دیگران، از خطا فاصله می گیرد. نوجوانی که حیا را می فهمد، پیش از آن که تحت فشار گروه همسالان به سمت انحراف کشیده شود، «نه» گفتن را می آموزد.

اما سوال اینجاست؛ چگونه می توان در روزگاری که اغلب کودکان و نوجوانان، بیشتر از خانواده با گوشی های هوشمند و محتوای گاه غیراخلاقی در ارتباط اند، مفهومی چون «حیا» را نه فقط آموزش داد، بلکه در درون آن ها نهادینه کرد؟

در این چهارچوب، در گفتگو با محمدرضا پی سیار استاد حوزه و دانشگاه، به بررسی چستی حیا، تفاوت آن با خجالت، کارکردهای آن در تربیت کودک، و راه های تقویت و احیای این فضیلت بنیادین پرداخته ایم. آنچه در ادامه می خوانید حاصل این گفتگوست:

***حیا دقیقاً چیست و چه تفاوتی با خجالت یا کم رویی دارد؟**

حیا در تعریف دقیق تربیتی و دینی، نوعی خودآگاهی اخلاقی همراه با بازدارندگی درونی است. کسی که حیا دارد، با آگاهی از شأن انسانی خود و دیگران، از رفتارهایی که به کرامت شخصی یا اجتماعی آسیب می زند، خودداری می کند. در حالی که خجالت، اغلب نوعی واکنش اضطرابی و ناشی از کمبود اعتماد به نفس یا ترس از قضاوت دیگران است.

حیا ریشه در عقل و فطرت دارد، اما خجالت معمولاً زاییده ضعف روانی یا فشارهای محیطی است. کودک یا نوجوانی که با حیا تربیت شده، ممکن است در جمع باوقار و محتاط باشد، اما وقتی اطمینان یابد رفتارش مناسب است، با اعتماد به نفس عمل می کند. در حالی که فرد خجالتی حتی در مواقعی که حق با اوست، از بیان خود عاجز می ماند. در متون دینی نیز حیا به عنوان نشانه ای از ایمان معرفی شده است. پیامبر (ص) فرمود: «الحیاء من الإیمان» یعنی حیا بخشی از ایمان است. این یعنی حیا نه ضعف، که قدرت درونی است.

***چرا حیا برای کودکان و نوجوانان اهمیت دارد؟ چه کارکردهایی در تربیت اخلاقی دارد؟**

حیا یک رکن اساسی در تربیت شخصیت و هویت اخلاقی کودکان و نوجوانان است. اهمیت کارکردهای حیا در این دوران حساس عبارتند از:

۱: خودمراقبتی درونی: حیا نوعی محافظ درونی است که کودک و نوجوان را حتی در نبود پدر و مادر، از کار نادرست باز می دارد. او می داند برخی رفتارها «شأن او را پایین می آورد» نه فقط اینکه «کسی ممکن است ناراحت شود».

۲: پیشگیری از انحرافات جنسی و رفتاری: نوجوانی که درکی از حیا دارد، نسبت به محتوای غیراخلاقی، لباس های نامناسب یا لمس های ناخواسته حساس تر و مقاوم تر عمل می کند.

۳: تقویت احترام متقابل: حیا باعث می شود کودک نه تنها از رفتارهای زننده خودداری کند، بلکه به حریم دیگران نیز احترام بگذارد. این یک پیش شرط اساسی برای رشد اجتماعی سالم است.

۴: خودمهارگری: کودکان و نوجوانانی که حیا دارند، کمتر رفتارهای هیجانی، پرخاشگرانه یا افراطی از خود نشان می دهند. حیا مانند ترمز اخلاقی عمل می کند.

در مقابل، کودکی که در محیطی رشد می کند که در آن بی حیایی عادی سازی شده، ممکن است دچار بی مرزی رفتاری، ناهنجاری های کلامی، و حتی آسیب های روانی در آینده شود.

*آیا می توان گفت شاهد کمرنگ شدن حیا در نسل جدید هستیم؟

بله. چند عامل کلیدی باعث شده اند که حیا، به ویژه در بین نوجوانان و حتی کودکان، کم رنگ یا در مواردی معکوس شود.

اول. رسانه های تصویری و شبکه های اجتماعی یعنی این فضاها، عمدتاً فرهنگ نمایش، جلب توجه، و عبور از مرزهای اخلاقی را تشویق می کنند. بسیاری از محتواها، مستقیماً به تضعیف شرم و حیا کمک می کنند و حتی آن را عقده معرفی می کنند.

دوم تربیت های مبتنی بر جرئت ورزی افراطی؛ برخی روش های تربیتی غربی که بدون تفکیک میان اعتماد به نفس و وقاحت طراحی شده اند، بچه ها را به عبور از حیا تشویق می کنند تا صرفاً جسور جلوه کنند.

سوم. کم رنگ شدن مرجعیت خانواده؛ والدینی که در خانه حریم ها را رعایت نمی کنند یا بین خود و فرزندان شان در پوشش، گفتار یا رفتار حد نمی گذارند، ناخودآگاه الگویی برای بی حیایی به فرزند می دهند.

چهارم. افزایش مصرف گرایی و مادی گرایی: وقتی ارزش انسان به ظواهرش تقلیل یابد، مفاهیمی مانند حیا، خویشتنداری، یا قناعت، به حاشیه می روند.

*چه راهکارهایی برای احیای حیا در تربیت کودکان وجود دارد؟

احیای حیا یک فرآیند تدریجی و عمیق است. راهکارهای مؤثر در این زمینه عبارتند از ایجاد الگوهای واقعی در خانواده، استفاده از داستان ها و قصه های اخلاقی، تقویت هویت دینی و اخلاقی در مدرسه، نظارت هوشمندانه بر رسانه ها و فضای مجازی و آموزش مهارت های خودآگاهی و عزت نفس.

والدینی که در پوشش، گفتار و رفتار با فرزندان خود باوقار و محترمانه رفتار می کنند، ناخواسته حیا را آموزش می دهند. اگر پدر و مادر همدیگر را با احترام صدا کنند و حد و مرز رفتاری داشته باشند، کودک نیز آن را می آموزد.

از داستان های قرآنی (مثل داستان یوسف علیه السلام)، تا ادبیات کلاسیک فارسی (مثل گلستان و بوستان)، الگوهای درخشانی از حیا وجود دارد که با زبان کودکان می توان منتقل کرد. ضمناً مدارس نباید صرفاً آموزش علمی را مد نظر قرار دهند. فضاهایی مثل نمازخانه، مشاوره های اخلاقی، گفت وگوهای آزاد درباره حیا و وقار، می تواند درونی سازی این مفاهیم را تسهیل کند.

علاوه بر آن والدین باید هم آگاهی داشته باشند، هم ارتباط فعال با فرزندشان درباره محتوای رسانه ای برقرار کنند. استفاده از ابزارهای فیلترینگ هوشمند و مدیریت زمان استفاده از گوشی هم ضروری است. وقتی کودک خودش را ارزشمند بداند، کمتر برای دیده شدن به رفتارهای خارج از حیا متوسل می شود.

*آیا ترویج حیا به معنای سرکوب احساسات یا محدود کردن آزادی نیست؟

این یکی از سوءتفاهم های رایج است. حیا به هیچ وجه به معنای سرکوب احساسات یا حذف فردیت نیست. اتفاقاً کودکی که حیا دار است، بهتر می تواند احساساتش را مدیریت کند و در جای مناسب، به شکل سالم بروز دهد.

حیا به او نمی گوید «احساس نداشته باش» بلکه می آموزد «چگونه و کجا احساسات را نشان بدهی». همان طور که فردی با تربیت هنری، می داند چه وقت باید بلند آواز بخواند و چه وقت سکوت کند. در تربیت اسلامی، حیا از جمله فضیلت هایی است که به تقویت آزادی درونی منجر می شود. یعنی فرد به جای اینکه تحت سلطه ی فشار اجتماعی، میل لحظه ای یا نگاه دیگران عمل کند، بر اساس ارزش های درونی تصمیم می گیرد. این، آزادی واقعی است، نه رهاشدگی.

حیا، اگر درست شناخته شود، نه تنها مانعی در رشد کودک نیست، بلکه یک ستون اصلی شخصیت انسانی اوست. در جهانی که

هنجارشکنی به یک ارزش بدل شده، ترویج حیا یعنی بازگرداندن کرامت به زندگی. اگر خانواده ها، مدارس، رسانه ها و نظام های تربیتی، با درایت و ظرافت، حیا را بازتعریف کنند و از تحمیل به سمت درونی سازی بروند، می توان امیدوار بود نسلی پرورش یابد که هم آزاد است، هم باوقار، هم جسور است، و هم محترم.